

Krmíčková, Helena

Dodatek

In: Krmíčková, Helena. *Edice středověkého diplomatického materiálu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 85-90

ISBN 978-80-210-6999-2; ISBN 978-80-210-7002-8 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130576>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

16 Dodatek

Stranou výkladu zatím zůstala část vydaných listin a zejména úředních knih. Jde o prameny, které nevzešly z produkce centrálních správních institucí a jsou většinou teritoriálně dispergované. Přesto však by neměly být pomínuty úplně, a tak učební text jen výběrově a velmi stručně pojedná o zpřístupňování listin klášterních, listin z husitského a poděbradského období a listin psaných českým jazykem, o formulářových sbírkách, městských knihách a urbářích.

16.1 Listiny

Klášterní diplomatáře

Dosavadní výklad pomínul drobné diplomatáře ať již územního nebo institučního zaměření. Toto konstatování se týká i listin z klášterních archivů. Zmíňme alespoň pozornost, která byla věnována listinám moravských klášterů již v 18. století (J. B. Piter), a klášterní diplomatáře začali v 19. století zpřístupňovat naši významní editoři Josef Emler (Roudnice), Mathias Pangerl (Vyšší Brod, Zlatá Koruna), začátkem 20. století pak Ferdinand Tadra (Zbraslav).¹¹³

Listiny z klášterních archivů tvoří podstatnou složku našich diplomatářů a registářů. (Jak bylo možné vidět v případě rozsáhlého V.1 dílu registového katalogu věnovaného klášterním listinám uloženým v Národním archivu.) *Český diplomatář* ale zpřístupní listiny pouze do roku 1310, v případě *Moravského diplomatáře* jde o edici zastaralou, na niž se nelze vždy spolehnout, a registáře nepřinášejí plné texty. A tak i dnes je zapotřebí věnovat těmto pramenům pozornost, a to tím spíše, že značnou část 2. poloviny 20. století byla monasteriologická tematika vytlačena z naší historiografie a nejdůležitější ediční počín této tematické oblasti tak musel vyjít v zahraničí: Jaroslav Kadlec totiž ve své práci o pražských augustiniánech eremitech zpřístupnil jejich kopiář *Codex Thomaes*.¹¹⁴ Podobně jako Kadlec spojili s dějinami kláštera i diplomatář klášterních listin Pavel

113 Starší ediční produkci eviduje SVÁTEK, Josef: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*. Sborník archivních prací 20, 1970, č. 2, zvláštní příloha, s. 503–624.

114 KADLEC, Jaroslav: *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen*. Mit Edition seines Urkundenbuches. Würzburg 1985 (Cassiciacum 36).

Krafl, Petra Mutlová a Dana Stehlíková při zpracování kláštera augustiniánů řeholních kanovníků v Lanškrouně.¹¹⁵

Věk husitský a poděbradský

Při edičním zpřístupňování listin věnovalo skriptum značnou pozornost staršímu období, mladší období je zde až na listiny vydané v *Archivu českém* pominuto. Narůstající materiál již neumožňuje zpřístupnění formou teritoriálního diplomataře nebo regestáře, nastupují spíše katalogy, které stály většinou mimo naši pozornost. Na tomto místě je však zapotřebí zmínit Františka Palackého, který byl dosud (s výjimkou zpřístupnění prvních šesti dílů *Archivu českého* a zmínky o publikování vatikánských výzkumů) prezentován jako iniciátor edičních podniků, když vlastní ediční práci pověřil někoho jiného, většinou Josefa Emlera. Ale i Palacký byl zdatným editorem, jehož vynikající znalost diplomatického materiálu lze obdivovat právě v tomto mladším období, kdy nastupuje nutnost výběru materiálu. Dobře Husově, husitské a poděbradské věnoval své edice:

Documenta Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1408 motas illustrantia, ed. Franciscus Palacký. Pragae 1869

Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an., ed. Franz Palacký. Prag 1873 (= I. díl)

Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436, ed. Franz Palacký. Prag 1873 (= II. díl)

Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471), ed. Franz Palacký. Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Zweite Abteilung: Diplomataria et acta Bd. 20, Wien 1860

Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526

František Palacký nebyl v našem prostředí jediný, kdo zpřístupňoval listiny napsané v češtině. Vedle *Archivu českého* vzniklo již v 19. století několik dalších, tentokrát již podstatně drobnějších prací nebo byly vydávány některé jednotliviny sledující cíle historické i literárně historické. Rozsáhlejší podnik přichází až v 60. letech minulého století, kdy Archivní správa Ministerstva vnitra na popud Ústavu pro jazyk český a Ústavu pro českou literaturu ČSAV nechala připravit soupis česky psaných listin, listinných fondů a rukopisů s českými zápisy, které byly uloženy ve státních, okresních a městských

115 KRAFL, PAVEL – MUTLOVÁ, PETRA – STEHLÍKOVÁ, DANA: *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*. Praha 2010.

archivech. Soupis, dokončený na sklonku roku 1965, byl určen pro přípravu *Staročeského slovníku* a *Památek staré české literatury* a sloužil jen jako interní pomůcka. Proto bylo rozhodnuto tento elaborát přepracovat tak, aby mohl být publikován tiskem. Od roku 1966 tedy začala působit pracovní skupina včele s Františkem Benešem¹¹⁶ (po jeho smrti roku 1971 zůstaly dokončovací práce na Karlu Beránkovi), která vypracovala koncepci díla a revidovala a sjednocovala registry vytvořené pověřenými pracovníky jednotlivých archivů. Na těchto pracích se podíleli především Eva Barborová, Věra Beránková (roz. Uhlířová) a Mojmír Švábenský. Soupis byl rozplánován do čtyř dílů, z nichž I. měl obsahovat registry listin dochovaných v originále, II. díl byl určen pro registry listů dochovaných v originále, III. díl měl přinést registry listin i listů dochovaných v opise a ve IV. dílu měly být obsaženy výpisy z úředních knih. Z tohoto široce pojatého plánu se však realizoval pouze I. díl, který vyšel v letech 1974–1980 celkem ve třech dílech, z nichž byl každý rozdělen do dvou částí. Tento soupis zpřístupnil v registrové podobě téměř sedm tisíc listin od nejstarších dob (1378) do roku 1526. Rejstříkový svazek k tomuto dílu byl sice Jaromírem Charousem připraven nedlouho po vydání posledního svazku, ale vydán byl až roku 1994.

Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526

I. Originály listin

1/1, 1/2 1378–1471, red. †František Beneš – Karel Beránek, Praha 1974

2/1, 2/2 1472–1500, red. †František Beneš – Karel Beránek, Praha 1975

3/1, 3/2 1501–1526, red. †František Beneš – Karel Beránek, Praha 1980

4 Rejstřík, ed. Jaromír Charous, Praha 1994

16.2 Edice formulářů

Listiny dochované ve formulářových sbírkách se těšily značné pozornosti historiků, kteří s nimi dlouhou dobu zacházeli jako s pravými listinami. Proto jejich ediční zpřístupňování má dávné kořeny a s formulářovými kusy se setkáváme ve starších edicích mezi běžnými listinami. Jako samostatnou část zařadil do II. dílu *Českomoravských regist* některé formuláře přemyslovského období Josef Emler. Třebaže v rámci *Českého diplomatáře* nedošlo dosud k jejich zpracování, Jan Bedřich Novák, ač byl vynikajícím

¹¹⁶ František Beneš (1905–1971) archivář (zejména Státní ústřední archiv) a historik, autor řady prací z oblasti sfragistiky.

editorem těchto diplomatických, ale současně i literárních pramenů, od původního projektu ustoupil, jejich vydání stále zůstává v programu *Kodexu*.

V posledních letech podali alespoň částečný přehled dosavadních edicí formulářů Jana Nechutová¹¹⁷ a Richard Psík.¹¹⁸

16.3 Edice městských knih

Značné pozornosti se v současné době těší městská problematika, která je v rámci evropské mediévistiky v popředí zájmu již několik desetiletí. Při velkém množství pramenů, které jsou teritoriálně rozptýlené,¹¹⁹ není možné sledovat jednotlivé ediční počiny, za připomenutí ovšem stojí alespoň ediční řady.

Na prvním místě lze uvést nejstarší řadu *Städte und Urkundenbücher aus Böhmen*, kterou v letech 1876–1941 vydával *Verein für Geschichte des Deutschen in Böhmen* a která je dokladem zájmu našich německých historiků o městskou tematiku. Z osmi vydaných svazků se městským knihám věnovaly jen dva (pro Most a Duchcov), ostatní edice zpřístupňovaly listinný materiál.

Bedřich Mendl obrátil pozornost k městským knihám finančním a v rámci Československého státního ústavu historického vytvořil ediční řadu *Libri rationum civitatum Bohemoslovenicarum ante belli Hussitici tempora confecti – Knihy městských počtů z doby předhusitské*, která však obsahuje pouze jedno číslo: jeho dodnes vysoce ceněnou edici brněnských berních rejstříků a knih ze 14. století *Knihy počtů města Brna*.¹²⁰

Edičního zpřístupnění se městským knihám dostalo i v rámci *Archivu českého* (kap. 11).

V minulém desetiletí byla pro ediční zpřístupňování městských knih vytvořena výběrová ediční řada nejstarších městských knih *Libri civitatis* (vychází od roku 2005), v níž byly zatím vydány některé severočeské a pražské městské památky období středověku

117 NECHUTOVÁ, Jana: *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, Köln - Weimar - Wien 2007.

118 Psík, Richard: *Formulářové sbírky a jejich zpřístupnění*. Stav a perspektivy. In: Almanach mediévisty editora, ed. Pavel Krafl. Praha 2011, s. 81–88.

119 Soupis středověkých městských knih podal Nový, Rostislav: *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526*. Katalog. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 4, Praha 1963. Tento soupis je v dnešní době doplňován.

120 *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365. Libri rationum civitatis Brunae ad annos 1343–1365 pertinentes*, ed. Bedřich MENDEL. Brno 1935 (*Knihy městských počtů z doby předhusitské. Libri rationum civitatum Bohemoslovenicarum ante belli Hussitici tempora confecti I*)

i raného novověku.¹²¹ Mimo tuto řadu je nutné zaznamenat pozornost věnovanou dalším pražským městským knihám (Hana Pátková), městským knihám brněnským (Miroslav Flodr, Ludmila Sulitková) a památkám olomouckým (Vladimír Spáčil).

Přehled našich edicí městských knih 14.–16. století podala SULITKOVÁ, Ludmila: *Vývoj městských knih v Brně ve středověku*. Praha 2004, s. 206–215.¹²²

16.4 Edice urbářů

Z úředních knih vrchnostenské správy byly ve středověkém období nejvíce rozšířeny urbáře – finanční knihy obsahující soupis peněžních či jiných dávek odváděných dvakrát ročně vrchnosti.¹²³ Podobně jako u městských knih brání i v případě urbářů jejich značný počet a také značná teritoriální roztržitost tomu, aby zde mohl být podán soustavnější výklad.

Význam jejich edičního zpřístupnění si ovšem uvědomoval již Josef Emler, který se stal průkopníkem i v této oblasti, když vydal deset našich významných památek.¹²⁴ Se soustavným vydáváním urbářů se počítalo v rámci *Archivu českého*, kde se měl ujmout místa redaktora Josef Šusta (1874–1945) a bylo získáno i několik spolupracovníků. Z tohoto záměru však sešlo, a tak tato ediční řada obsahuje jen několik jednotlivin.

121 *Pamětní kniha města České Lípy 1461–1722*, edd. Ivana EBELOVÁ – Jaroslav PANÁČEK – Petr GAJDOŠÍK – Helena HASILOVÁ. Ústí nad Labem 2005 (Libri civitatis I).

Rejstřík stavby děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě 1517–1519, edd. Martin MYŠIČKA – Ivana EBELOVÁ – Helena HASILOVÁ. Ústí nad Labem 2006 (Libri civitatis II).

Městská kniha Litoměřic (1341)–1562 v kontextu písemností městské kanceláře, edd. Barbora KOCÁNOVÁ – Jindřich TOMAS – Michaela HRUBÁ – Karel KUČERA – Helena HASILOVÁ. Ústí nad Labem 2006 (Libri civitatis III).

Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1518–1581, ed. Jaroslava MENDELOVÁ. Praha – Ústí nad Labem 2011 (Libri civitatis V).

Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1582–1657, ed. Jaroslava MENDELOVÁ. Praha – Ústí nad Labem 2012 (Libri civitatis VI).

122 Současné situaci ve zpřístupňování městských knih se věnuje sborník *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústecký sborník historický. Supplementum 1. Ústí nad Labem 2010.

123 Urbářům byla věnována magisterská diplomová práce Martina KOTAČKY: *Nejstarší urbáře panství Šternberk (1515–1546)*. Brno 2011, která v úvodních kapitolách rozebírá problematiku těchto pramenů, jejich edice i literaturu.

124 *Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum Husiticum praecedente. Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými*, ed. Josef EMLER, Praha 1881 (zkratka **DRCB**). Těsně před Emlerem vydal rožmberský urbář z roku 1379 Josef Truhlář.

Od té doby se samozřejmě situace změnila a urbářům a jejich edicím věnovali pozornost jak historikové zaměřeni na hospodářské dějiny, tak i archivní pracovníci. Vedle jejich studia i edičního zpřístupňování bylo nutné vytvořit základní evidenční pomůcky, které samozřejmě zachycují i edice. Přehled o vydaných urbářích máme k dispozici pro Moravu a Slezsko, kde vytvořil katalog urbářů Jan Řezníček.¹²⁵ V Čechách podobné soupisové pomůcky jsou zatím k dispozici pouze pro jižní Čechy, západní Čechy a východní Čechy.¹²⁶

125 ŘEZNÍČEK, Jan: *Moravské a slezské urbáře po 1372 / před 1407–1771 (1848)*. Katalog. Praha 2002.

126 KALNÝ, Adolf a kol.: *Soupis urbářů jihočeských archivů 1378–1773*. 1–2. České Budějovice 1976.

HAUBERTOVÁ, Květoslava – HOFMANN, Gustav – LEŠICKÝ, Ladislav: *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století – 1773*. Plzeň 1993.

KUBA, Jiří – ŠIMEK, Tomáš – ZAHRÁDKA, František: *Soupis východočeských urbářů 2. polovina 13. století – 1776*. Zámrsk 1997.

KUBA Jiří: *Soupis východočeských urbářů*. Dodatky, Dodatky 2, Dodatky 3. Sborník prací východočeských archivů 8, 2000, s. 224–235; 10, 2005, s. 317–323; 13, 2009, s. 221–226.